

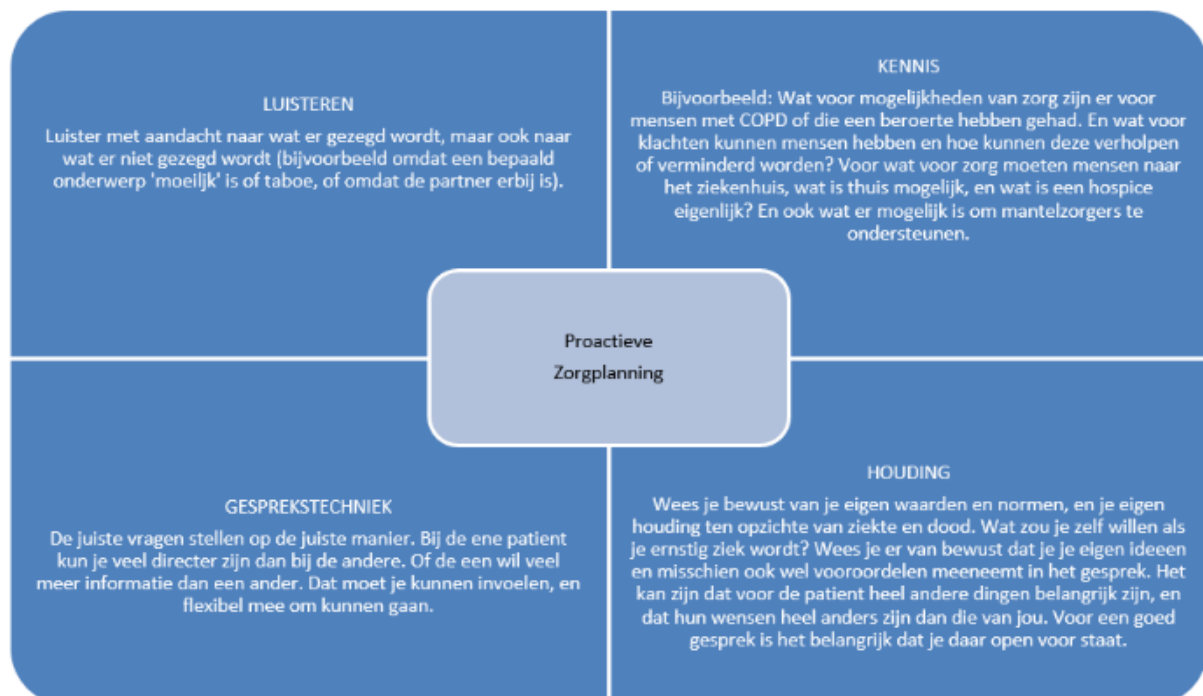
Mogelijke aanknopingspunten voor onderwijs over proactieve zorgplanning

Inleiding

Proactieve zorgplanning (PZP, ook wel vroegtijdige zorgplanning of Advance Care Planning genoemd) stelt mensen in staat om doelen en voorkeuren te formuleren voor toekomstige medische behandelingen en zorg, deze doelen en voorkeuren te bespreken met familie en zorgverleners, en om eventuele voorkeuren vast te leggen en indien nodig te herzien.

Hieronder staan een opsomming van mogelijkheden hoe je PZP in onderwijs zou kunnen inbrengen. Dit document is voortgekomen uit het project '[Advance Care Planning in de eerste lijn voor de kwetsbare oudere patiënt en diens naasten](#)'. In dat project zijn meerdere materialen en hulpmiddelen rond PZP gemaakt, waaronder een handreiking, een behandelwensen formulier en een flyer.

Het is van belang om in onderwijs in ieder geval de volgende vier vaardigheden aan bod te laten komen (zie ook deel 2 van de handreiking op de [website](#) van het project. Kies een combinatie van werkvormen. Het doen van minimaal een rollenspel is hierbij aan te bevelen. Het is voor studenten heel spannend, maar het is zo veel meer leerzaam dan praten *over* een situatie. De meeste rollenspelen zijn nu beschreven voor verzorgenden / verpleegkundigen, maar zijn met wat aanpassing ook bruikbaar voor artsen.

Houding: Eigen ervaringen bespreken:

- Voorbereidingsopdracht voor studenten: denk terug aan een familielid dat na een ziekbed is overleden. Schrijf op: is het ziekbed goed of minder goed verlopen? Waarom was het goed of minder goed? Hoe ging jij om met het naderend overlijden van het familielid? Hoe gingen andere familieleden er mee om?

Gespreksstijlen:

- Maak de test op:
<http://www.doodgewoonbespreekbaar.nl/Hoe-ga-jij-om-met-de-dood>
- Bekijk de filmpjes over de stijlen
- Bespreek klassikaal; wat voor invloed heeft jouw stijl op hoe jij omgaat met patiënten / cliënten / bewoners?

PZP: Situaties bespreken:

- Voorbereidingsopdracht voor studenten: met welke patiënt / cliënt / bewoner heb je wel eens een gesprek gehad over huidige of toekomstige zorg, wat je raakte?
- Tijdens de les bespreken ze wat ze zo bijzonder vonden aan het gesprek.

PZP: Dilemma's bespreken:

- Voorbereidingsopdracht voor studenten: denk na over een situatie in de zorg die je moeilijk vond. (bijvoorbeeld: cliënt heeft in gesprek aangegeven dat hij / zij niet meer gereanimeerd wil worden. Familie is het daar niet mee eens en gaat hierover in discussie met de zorgmedewerkers).
- In kleine groepjes bespreken studenten de dilemma's en manieren om er mee om te gaan.
- Tip: kijk hierbij ook naar CURA, dit biedt houvast bij het bespreken van dilemma's:
<https://palliaweb.nl/consortium-noordhollandflevoland/Wat-we-doen/Projecten/CURA-laagdrempelige-ondersteuning>

Actualiteiten / krantenknipsel bespreken (overbehandeling, wilsverklaringen en/of PZP zijn de afgelopen tijd regelmatig in het nieuws geweest).

Rollenspel voorbeeld 1:

Je bent bij een patiënt / cliënt / bewoner; Ria. Tijdens de zorg vertelt Ria dat ze gisteren naar de begrafenis van haar oude buurvrouw is geweest. Haar buurvrouw was al lange tijd ziek.

- Gebruik deze situatie om een gesprek aan te gaan over wat Ria wel en niet goed vond aan het ziekbed van haar buurvrouw.
- Vraag door: wat wil Ria zelf als ze erg ziek wordt?

Rollenspel voorbeeld 2:

Piet, 87 jaar, weduwnaar. Recent (na overlijden vrouw) verhuisd naar een aanleunwoning. Heeft een jaar geleden een CVA gehad, zit in rolstoel, geen gevolgen in spraak of cognitie.

- Vraag aan Piet of hij al eens een gesprek heeft gehad over zijn wensen voor toekomstige zorg. Vraag door op basis van zijn reactie. Heb een gesprek van ongeveer 5 minute.
- Bespreek na afloop: woordkeuze, had je contact?

Rollenspel voorbeeld 3:

Carla, 42 jaar, dochter van Piet (zie voorbeeld 2). Carla is bezorgd over haar vader. Hij heeft al eens een CVA gehad, wat als hij er nog een krijgt? Of wat als hij een hartaanval krijgt? Wat wil hij dan? Heeft geprobeerd met hem te praten maar hij vermijdt het gesprek. Er heeft nog geen PZP plaatsgevonden. Carla spreekt je aan als je bij Piet komt voor de dagelijkse zorg.

- Hoe ga je met deze situatie om? Wat kun je doen?

Rollenspel voorbeeld 4:

Je bent bij een patiënt / cliënt / bewoner; Johan. Je merkt dat Johan zich zorgen maakt. Hij is ongerust omdat hij steeds slechter ter been is en steeds meer moeite heeft met dagelijkse bezigheden. Hij heeft ook minder plezier in zijn hobbies daardoor. Hoe moet dat nou in de komende tijd? Je denkt dat het goed zou zijn als Johan zijn zorgen bespreekt met de arts (huisarts / specialist ouderengeneeskunde).

- Opdracht 1: Kaart dit aan bij Johan.
- Opdracht 2: Kaart dit aan bij de arts.

Rollenspel voorbeeld 5:

Bram, 66 jaar. Komt op het spreekuur omdat hij een euthanasieverklaring heeft opgesteld. Niet voor nu; hij is gezond en voelt zich goed. Maar als hij ziek wordt, met name bij dementie, wil hij graag euthanasie.

- Opdracht 1: Bespreek de euthanasie verklaring
- Opdracht 2: Trek het gesprek breder; geef informatie over palliatieve zorg en bespreek ook andere zorgvoorkeuren.
- Bespreek na afloop: woordkeuze, had je contact?

Rollenspel voorbeeld 6:

- Voorbereidingsopdracht voor studenten: In de volgende les gaan we het hebben over vroegtijdige zorgplanning. In vroegtijdige zorgplanning worden toekomstige behandelwensen en zorgdoelen besproken. Voor het inzetten van vroegtijdige palliatieve zorg en voor het vroegtijdig in gesprek gaan over behandelwensen wordt vaak de 'Surprise Question' gebruikt: Zou ik verbaasd zijn als deze patiënt binnen een jaar zou overlijden? Als het antwoord 'nee' is, is dat een goed moment om met vroegtijdige zorgplanning te starten. Willen jullie ter voorbereiding alvast nadenken over patiënten die jullie op jullie huidige stageplek tegenkomen voor wie het antwoord 'nee' is op de Surprise Question. Met welke van deze patiënten zou je in gesprek willen over toekomstige behandelwensen? Neem een korte beschrijving van deze patiënt mee naar de bijeenkomst. Met deze korte casuïstiek beschrijving gaan jullie aan de slag in de les.
- In de les ga je situaties uitspelen in rollenspelen.

Hulpmiddel: Kaart van Patiëntenfederatie Nederland over tijdig spreken:

[Samen beslissen: tips voor uw zorg bij uw levenseinde \(palliaweb.nl\)](https://www.palliaweb.nl)

Hulpmiddel: Gesprekskaart – Vragen over leven en dood als je niet meer beter wordt (ontwikkeld door NFK (Nederlandse Federatie van Kankerpatiëntenorganisaties) en Pharos samen met patiënten): <https://www.pharos.nl/kennisbank/gesprekskaart-vragen-over-leven-en-dood-als-je-niet-meer-beter-wordt/>

Kennis: Informatie op Thuisarts.nl:

- Keuzehulp: [Verken uw wensen voor zorg en behandeling \(keuzehulp\) | Thuisarts.nl](#)
Studenten kunnen deze zelf invullen om te ervaren hoe dat is. Of deze bespreken met een oudere uit hun omgeving.
- [Ik denk na over mijn wensen voor zorg en behandeling](#) (informatie en filmpje)
- [Ik wil mijn wensen over zorg en behandeling opschrijven](#) (informatie en filmpje)
- [Ik wil nadenken over reanimatie](#) (informatie)

Kennis: verschillen en overeenkomsten tussen PZP en SDM

Als je nog niet zo bekend bent met Advance Care Planning (ACP; proactieve zorgplanning) en Shared Decision Making (SDM; gezamenlijke besluitvorming), dan kan er verwarring tussen deze twee begrippen ontstaan. Er zijn een aantal belangrijke overeenkomsten:

- Het gaat over de uitwisseling van informatie en over normen en waarden van zowel de patient als de zorgverlener.
- Het gaat doorgaans over complexe of ingrijpende beslissingen.

Het meest cruciale verschil tussen PZP en SDM zit hem in de timing. PZP gaat over toekomstige zorg, waarbij de toekomst nog ver(der) weg is. PZP wordt ook wel vroegtijdige zorgplanning genoemd. SDM gaat over actuele beslissingen, beslissingen in de huidige zorg, oftewel zorgplanning (zonder het woordje vroegtijdig). Om studenten dit te laten ervaren zou je twee rollenspelen kunnen doen, een rond PZP en een rond SDM. Daarbij kun je vragen of ze onderstaande stappen willen doorlopen in de gesprekken.

Stappen in PZP	Stappen in SDM
<ol style="list-style-type: none"> 1) Introductie: Uitleg geven waarom je een PZP gesprek wilt. 2) Startvraag: Een open vraag bedoeld om een gesprek te openen over ervaringen, waarden en normen van de patiënt. 3) Luister, vraag, geef informatie, vat samen: Gedurende het gesprek is in de eerste plaats luisteren belangrijk. Daarnaast kun je doorvragen en informatie geven. Ook kan het nuttig zijn om even 'pas op de plaats' te maken en het voorgaande samen te	<p>Drie fasen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) 'choice talk': het uitwisselen van informatie en aanbieden van keuzemogelijkheden; 2) 'option talk': beschrijven en overwegen van alle opties met voor- en nadelen; 3) 'decision talk': patiënt en dokter komen samen (eventueel met behulp van keuzehulpen) tot besluitvorming.

<p>vatten. Of om de patiënt te vragen dit te doen.</p> <p>4) Van proactieve zorgplanning naar wilsverklaring: alleen indien van toepassing wordt deze stap gezet, dus alleen wanneer er voorkeuren zijn die in een wilsverklaring vastgelegd moeten worden.</p> <p>5) Instructies en afsluiting: Geef bijvoorbeeld advies met wie informatie over zorgvoorkeuren gedeeld moet worden (familie, wijkverpleging, burens), dat er geen garanties zijn dat zorg wordt uitgevoerd zoals gewenst, en dat de patiënt het aan moet geven als de voorkeuren veranderen.</p>	
--	--

Communicatie met artsen? Gebruik SBAR!

- **S**ituation (situatie)
- **B**ackground (achtergrond)
- **A**ssessment (beoordeling en verwachting)
- **R**ecommendation & readback (aanbeveling en herhaling)

Geef eerst aan wie je bent, om welke patiënt het gaat en wat het probleem is (situatie). Vertel vervolgens wat de diagnose, de voorgeschiedenis en de medische behandeling is (achtergrond). Meld daarna recente bevindingen en geef een oordeel over het probleem (beoordeling en verwachting). Geef aan wat je wilt dat er gebeurt en wanneer (aanbeveling). Sluit af met het herhalen van de afspraken en noteer deze in het dossier (herhaling).

Films en podcasts (lang en kort)

Er zijn helaas nog niet zo heel veel filmpjes specifiek over PZP. Hierbij wat mogelijkheden van filmpjes en podcasts die ter illustratie van / in aanvulling op ander lesmateriaal kunnen dienen:

- [Proactieve zorgplanning in de praktijk: Huisartsen en praktijkondersteuners delen hun ervaringen](#)
- [Proactieve zorgplanning als onderdeel van de huisartsenzorg](#)
- De dappere patiënt: <https://www.elaa.nl/wat-we-doen/ouderenzorg/de-dappere-pati%C3%ABnt>
- Als je niet meer beter wordt: <https://www.elaa.nl/actueel/45-chronische-zorg/420-film>
- Vrouw over niet reanimeren verklaring: <https://www.youtube.com/watch?v=FzqgyoBS-zY>
- Vrouw over PZP (Gelderse Valei): <https://www.youtube.com/watch?v=4LPjXV0Jlji>
- Brenda Ott, kaderhuisarts ouderengeneeskunde, over gesprek met patiënt: <https://www.medischcontact.nl/nieuws/laatste-nieuws/artikel/bespreek-reanimatie-tijdig-met-patient.htm>
- Filmpje onderzoek Eva Bolt: <https://www.youtube.com/watch?v=HHpmlx7OcjK>
- Wachtkamer filmpje NPCF: <https://www.patientenfederatie.nl/wachtkamerfilmpjes/praat-op-tijd-over-je-levenseinde>

- Weet u wat u wilt ([korte versie](#) zonder geluid voor in wachtkamers en [lange versie](#) met geluid)
- Een reeks van korte filmpjes in streektaal:
https://www.youtube.com/playlist?list=PLQfGAV66Zj4MQDGgcN_-9YV9IVxaL94sa
- [PalliaPodcast](#) - Praten over proactieve zorgplanning. In de PalliaPodcast bespreken zorgprofessionals verschillende aspecten van proactieve zorgplanning, om andere zorgverleners verder te helpen. Met casuïstiek, dilemma's en persoonlijke ervaringen van de sprekers.
- [H&W – Mrt 2022 #1 – Advance Care Planning](#). Praten over toekomstige zorg, hoe doe je dat? Interview met huisarts Jolien Glaudemans.

Grote opdracht voor 'gevorderden' (bv post-HBO): Organiseer een informatiebijeenkomst

Organiseer naar voorbeeld van het [project 'In gesprek met de burger'](#) een bijeenkomst voor ouderen (bv de ouderen in de huisartsenpraktijk of het woonzorgcentrum waar je werkt) of patiënten (bv vanuit de polikliniek waar patiënten met COPD of hartfalen komen). Tijdens deze bijeenkomst krijgen mensen informatie over de (on)mogelijkheden van zorg en behandeling aan het levenseinde. Gebruik het draaiboek en de materialen uit het project (pas deze aan waar nodig / gewenst). Vragen die hierbij gesteld kunnen worden: Hoe reageren collega's en patiënten op dit plan? Wie vraag je als spreker(s) en waarop baseer je deze keuze? Hoeveel mensen komen naar de bijeenkomst? Welke vragen stellen zij?

PZP materialen Consortium:

[Advance Care Planning in de eerste lijn voor de kwetsbare oudere patiënt en diens naasten - Consortium Noord-Holland en Flevoland \(palliaweb.nl\)](#)